

הרב יהודה דוד בלייך
ר"מ וראש כולל להוראה

מתא פלונית או פלונית מתא?

ברמ"א, אהע"ז, סי' קכ"ח, סעיף ג', איתא וכותבין מתא פלונית וכו' ולא יכתוב פלונית מתא אלא מתא פלונית וכו'. וע"ש בבית שמואל, ס"ק ז', שכתב לעיין בנוסח הגט של מהרי"ל מש"כ לכתוב מתא פלונית, וכן הרמ"א בעצמו בספרו דרכי משה כתב בשם ס"ג דכותבים פלונית מתא דיתבי וכו', וכדי ליישב דברי הרמ"א שלא יהיו סותרים לדבריו בדרכי משה כתב הבית שמואל דדוקא כשמזכירים שם נהר וכותבים דיתבי, כותבים פלונית מתא דיתבי וכן הוא בנוסח הגט של מהרי"ל ובדרכי משה שבשניהם כתוב דיתבי ובשניהם הוזכרו שמות הנהרות, אבל במקום שאין מזכירים שמות הנהרות ואין כותבים דיתבי דעת הבית שמואל שכותבים מתא פלונית ולפי דעתו רק בגדון זה נתכוון הרמ"א לומר שיש לכתוב מתא פלונית ולא פלונית מתא. לפי זה יוצא לנו שמאחר שאנו מדקדקים לסדר גיטין דוקא בעיר היושבת על נהר, שבכה"ג הנהר הוא סימן לעיר, לעולם כותבים בגיטין פלונית מתא דיתבא על נהר פלוני. אמנם לפי זה בכתובה שאין רגילים להזכיר בה שמות הנהרות כלל יוצא לנו שלדעת הבית שמואל יש לכתוב מתא פלונית בדוקא.

אמנם ראיתי באגרות משה, אהע"ז, חלק ד', סי' ק', אות ג', שכתב שביאור הגר"א, שם ס"ק י"א, חולק על הב"ש, ועוד כתב שם להוכיח מדברי ביאור הגר"א, ס"ק כ', שאף לדעת הרמ"א והב"ש יש לכתוב מתא פלונית לא רק כשמזכירים את הנהר וכותבים דיתבא אלא בכל עיר שיש לה נהר יש לכתוב פלונית מתא אף כשאין מזכירים את שם הנהר, וראיתו היא ממה שהגר"א כתב שם להוכיח שמעיקר הדין אין צורך להזכיר שם הנהר מהא דהוזכר ביבמות דף קט"ו: גט שכתוב בו קלוניא מתא, ושם דף קט"ז., גט שכתוב בו סורא מתא ולא הוזכרו הנהרות והרי לפי האי כללא של הב"ש מאחר שלא הוזכרו הנהרות היו צריכים לכתוב מתא קלוניא ומתא סורא ולא כמו שאיתא שם קלוניא מתא וסורא מתא, ומזה הוכיח האגרות משה דכל שבמציאות יש שם נהר אף כשאין מזכירים אותו כותבים פלונית מתא אף לדעת הב"ש, ובאגרות משה שם הכריע לדינא שלעולם יש לכתוב בכתובה פלונית מתא כשיטת הגר"א, ולדעת האגרות משה כן הוא גם שיטת הב"ש והרמ"א בעיר שיש לה נהר.

והנה מלבד מה שלא כתב שום טעם או סברא לחידושו שאף לדעת הב"ש כל שיש לעיר נהר יש לכתוב פלוניא מתא אף שאין מזכירים שם הנהר, והרי קשה להבין למה ישתנה סגנון הכתובה מחמת דבר שאינו מוזכר בה, הנה המעיין בשו"ת פרי תבואה להג' ר' יהודה לייב מרגליות, סי' כ"ז, שעליו ציין הפתחי תשובה שם ס"ק ט', יראה שנסה לבאר דברי הבית שמואל לפי כללי הלשון, וכמובן שכפי כללי הלשון אין שום חילוק בין אם במציאות יש לעיר נהר או אם אין לה נהר אלא תלוי הדבר בסגנון התיבות כפי שהן נכתבות, ועוד יש להעיר שאף אם נקבל פירושו של האגרות משה בדעת הבית שמואל הרי מוכח בעליל שדעת שאר הפוסקים היא לכתוב מתא פלוניא כל שאינו מזכיר את שם הנהר, שהרי המעיין בספר נחלת שבעה, פרק י"ג ופרק י"ד, יראה שבנוסח כתובה דאירכסא וכתובה דאשכח בה טעותא כתב במתא פלוניא מבלי להזכיר שום חילוק בין אם יש נהר בסביבות העיר או לא, וכמובן שזה מפני שס"ל דכל שאינו מזכיר דיתבא על נהר פלוני יש לכתוב מתא פלוניא כמו שמורים פשטות דברי הבית שמואל.

אמנם יש לעיין בעצם האי דינא שכתב הרמ"א שיש קפידא עכ"פ לכתחילה לכתוב מתא פלוניא וע"ז בא הבית שמואל לחלק בין הנידונים, וקשה דאיזו קפידא יש בדבר שהרי מאחר שאין הענין משתנה בכתיבת מתא פלוניא או פלוניא מתא מה איכפת לן כלל בסדר כתיבת התיבות.

ונראה להקדים שכעין קושיא זו יותר תמוה בהא שפסק המחבר בריש סימן קכ"ו שלמרות זה שכותבים גט בכל כתב ובכל לשון מ"מ אם היה מקצת הגט כתוב בלשון אחד ומקצתו בלשון אחר פסול, ואף שהרמ"א כתב ויש מכשירין מ"מ דעת המחבר היא לפסול אף בדיעבד, ובזה ודאי קשה שמאחר שהגט נכתב בכל לשון א"כ כל שענינו מובן לקורא ואין מקום לטעות בו איזו נפקותא יש אם נכתב כל הגט בלשון אחד או אם נכתב בב' לשונות, ובזה הקפידא היא כל כך חזקה עד שהגט נפסל אף בדיעבד לדעת המחבר.

והנה הפרישה, סי' ק"ל, ס"ק ל"ו, כתב לפרש שגט שנכתב בב' לשונות פסול משום דהוי כמו שני ספרים ורחמנא אמר ספר אחד ולא שנים, ומקור הדברים הוא בסוגית הש"ס, גיטין, דף כ:, ת"ר הרי זה גיטך והנייר שלי אינה מגורשת, על מנת שתחזירי לי את הנייר הרי זו מגורשת, בעי רב פפא בין שיטה לשיטה ובין תביה לתיבה מאי, תיקו, ותיפוק ליה דספר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה ספרים, לא צריכא דמעורה. הרי שהגמ' נקט האי דרשה דספר אחד אמר רחמנא ולא שני ספרים רק בנוגע להאי דינא שיש

לכתוב את הגט על נייר אחד דוקא, ע"ש בתוס', דה"מ ספר אחד, ועיין בתוס', סוטה, דף י"ח., דה"מ כתבה על שני דפיין פסולה, שהוסיפו לומר שגט שנכתב על ב' דפיין ותפרן יחד פסול, ועיין בתורה תמימה, דברים כ"ב-א', שהקשה על התוס' מהא דגיטין, דף ס. תורה מגילה מגילה נתנה ופריך הא כתיב לקח את ספר התורה הזאת משמע ספר אחד ומשני ההוא בתא דאדבק, ופירש"י כשנגמרו כל הפרשיות חברן בגידין ותפרן, הרי מפורש שע"י תפירה נקרא ספר אחד, עכ"פ כל מה שיוצא במפורש מדרשת הגמ' הוא לענין הנייר שבעינין על דף אחד דוקא אבל מנא לן לומר דע"י שנכתב בב' לשונות אף כשנכתב על דף אחד נקרא ב' ספרים, ועוד קשה שלדעת הרמב"ם והמחבר גט שנכתב בב' לשונות פסול, וכבר העיר הערוך השלחן, סי' קנ"ד, אות מ"ה, שאף שדין זה של ספר אחד ולא שני ספרים מובא ברמ"א, סי' ק"ל, סעיף ז', מ"מ הרמב"ם, הטור והמחבר לא הזכירו דין ספר אחד ולא שני ספרים בשום מקום, ולכאורה זה משום שס"ל שדרשה זו היא אליבא דריה"ג, בגיטין דף כ"א.; דלא דריש ספר לספירת דברים אבל אנן קיימא לן כרבנן דלספירת דברים הוא דאתי, וא"כ א"א לפרש בדעת הרמב"ם שהפסול של שני לשונות הוא מדין ספר אחד, ועיין מש"כ בזה הערוך השלחן, סי' קנ"ה, אות ח'.

ונלענ"ד לבאר הדברים באופן אחר, והיינו שמקור הדבר שגט שנכתב בב' לשונות פסול הוא בדברי הרמב"ם, פ"ד מהלכות גירושין, הל' ח', על פי גירסתו בדברי התוספתא סוף פרק בתרא דגיטין. ועיין בר"ן, גיטין דף פ"ז.; שכתב וז"ל: ומיהו לא הכשיר אלא בגט כתוב בלשון אחד שכיון שהגט ענין לעצמו וכו' אבל בגט עצמו שהוא ענין אחד כל שהוא מתחלף בעצמו לא הכשיר תנא דמתני' ותנא דתוספתא אשמעינן בהדא דפסול וכו' עכ"ל, הרי שלא הזכיר הר"ן כלל האי דרשה דספר אחד ולא שני ספרים אלא כתב דכל שהוא ענין אחד ומתחלף בעצמו פסול, ונראה דאין זה מדין ספר אחד ולא שני ספרים אלא מדין ספר גופא דכל שהוא ענין אחד צריך להיות בלשון אחד, ובביאור הדבר נראה דמאחר שדינא הוא שבעינין ספר הרי ספר ענין אחד הוא ודרכו להכתב בלשון אחד ולא בשני לשונות, וכן לענין ס"ת אע"ג שס"ת שכתבה יונית כשרה מ"מ אם כתבה מקצתה ביונית ומקצתה בלשון הקודש לכאורה יש מקום לדון אם פסולה היא מאותו הטעם, והיינו לא מטעם ספר אחד ולא ב' ספרים אלא כל שיש עליו דין ספר צריך להיות בלשון אחד, וכל שהוא בב' לשונות לא נכתב כדרך כתיבת ספר. ואין להקשות דאם נאמר שלדעת הרמב"ם ספר הכתוב אצל גט לספירת דברים לבד אחא כש"כ לעיל א"כ מנא לן דבעינן שיהא נכתב כדרך כתיבת ספרים שלזה י"ל שהרמב"ם שם, בפרק ד', הל' ח', כתב שמקצתו בלשון אחת

ומקצתו בלשון אחרת פסול, ז"א פסול מדרבנן ולא כתב שהגט בטל מדאורייתא, וא"כ שפיר מצינן למימר שלדעת הרמב"ם גט שנכתב שלא כדרך כתיבת ספרים פסולו מדרבנן ואסמכוהו אקרא שבא לדרשה אחרת.

ולפ"ז גם בנדון דידן בכתיבת מתא פלונית או פלונית מתא נראה שהקפידא היא מדין ספר שכמו שספר צריך להיות נכתב בלשון אחד, והוא מטעם שזה הדרך בכתיבת ספרים שנכתבים הם בלשון אחד ולא בעירוב לשונות, כ"כ לענין דקדוק ותפארת הלשון מדקדקים בכתיבת ספר אף במה שאין נוהגים לדקדק בדיבור ובשיחה או אפילו בכתיבת שאר דברים, אבל מ"מ אף שגט שנכתב בב' לשונות פסול הוא לדעת הרמב"ם, מ"מ ודאי הוא שאך לשיטתו אין הענינים של דקדוק ותפארת הלשון מעכבים, והיינו שב' לשונות הוא עיכוב גמור בספר עכ"פ מדרבנן מפני שאין הדרך כלל לכתוב ספר בב' לשונות, אבל מה שהוא רק ענין של דקדוק או תפארת הלשון אף שהמחבר או הסופר מהדר לכתוב כל ספר באופן מפואר מ"מ נכשל הוא לפעמים במה שהוא רק ענין של דקדוק או תפארת הלשון או שלפעמים אינו משים לב כראוי בענינים אלו ולכן אין זה מעכב בדיעבד מאחר שאף בכה"ג סו"ס נקרא ספר, ולזה כתב הרמ"א שלפי כללי הלשון של לשון ארמי דקדוק הלשון הוא לכתוב מתא פלונית ולא פלונית מתא, והמ"א הוכיח מדברי הרמ"א בדרכי משה דכל זה רק כשכותבים שם העיר לבד אבל כשכותבים דיתבא אז דקדוק הלשון הוא לכתוב פלונית מתא, וטעם הדבר נראה שדרך הלשון כשכותבים בסתמא לכתוב מתא מקודם ואח"כ שם העיר שהוא כעין פירוש על תיבת מתא שמפרש לאיזה עיר מתכוון הכותב, אבל כשכותבים דיתבא על נהר פלוני הכוונה היא שהעיר יושבת על נהר פלוני ולא שפלוני, ז"א שם העצם של העיר, יושבת על נהר פלוני, ולכן אם היו כותבים מתא פלונית דיתבא על נהר פלוני יש במשמעותו שפלונית יושבת על הנהר ולכן כותבים פלונית מתא דיתבא על נהר שהמובן הוא לא שפלונית שהיא שם המתא יושבת על הנהר אלא שהמתא ששמה פלונית יושבת על הנהר.

ולפ"ז נראה שרק בגט דכתיב ביה ספר יש קפידא לכתוב מתא פלונית ולא פלונית מתא, ואולי אף בשטר קנין דכתיב ביה ספר המקנה יש מקום לדקדק בכגון דא אלא שיותר מסתבר לומר שמה שמקפידים על תפארת הלשון בגט הוא מאותו הטעם שנוהגים לכתוב דוקא בכתב אשורי וכדומה מדיני ספר תורה כמבואר ברמ"א, סי' קכ"ו, סעיף א', ובבית שמואל שם ס"ק ד', וכמו כן יש לומר שכשם שספר תורה שהוא מסיני נכתב בדקדוק גמור וגם זה נכלל במה שנקרא ספר, כ"כ יש לדקדק בנוסח הגט שיהיה נכתב בדקדוק וכפי משפטי הלשון.

אמנם במה שנוגע לשטר ראייה הבא רק לבירור הדברים ושלא ישקרו בדבר ולא כתיב בו ספר אין שום עדיפות שיהיה נכתב בדוקא כפי דקדוק ותפארת הלשון אלא כל שאין להסתפק בכוונת הדברים השטר כשר אף לכתחילה. ולכן נראה שאף דברי ביאור הגר"א שס"ל שלעולם כותבים פלונית מתא נאמרו רק לענין כתיבת גיטין, היינו שלדעתו זהו על פי דקדוק לשון ארמי לכתוב מתא בסוף אף כשאין מזכירים שם הנהר, ולכן בגט יש קפידא לכתוב כפי תפארת הלשון, אמנם בכתובה וכדומה, אף שתפארת הלשון כן היא, אין שום קפידא לכתוב כתובה באופן מהודר דוקא, וכך יש לדייק מדברי הגר"א שם ס"ק י"ב, שכתב וז"ל ואף על גב שאמרו מתא מחסיא מ"מ בגיטין היו כותבין השם מקודם עכ"ל וכוונתו לומר שאף שבשיחתם נקטו מתא מחסיא וכדומה כמו שמוזכר בש"ס בכמה מקומות מ"מ בגיטין הקפידו לכתוב השם מקודם, ז"א אע"ג שבדיבורם לא היו מקפידים על תפארת הלשון מ"מ בגיטין היו כותבים השם מקודם, ודייק הגר"א בלשונו לומר שבגיטין דוקא היו מקפידים ולא בשאר שטרות, דבשאר שטרות לא היו מקפידים כמו שלא היו מקפידים בדיבורם בעל פה.

ואם כנים אנו בזה שהגר"א לא בא לחלוק על הבית שמואל אלא בגיטין, א"כ מאחר שהגר"א בעצמו הזכיר שאף בימי חז"ל הקפידו רק בגיטין אבל בשאר ענינים אף הם נקטו מתא פלונית, א"כ שוב אין צורך לשנות בכתיבת הכתובה לכתוב פלונית מתא, ואע"ג שגם לדעת הרמ"א והבית שמואל נראה שהקפידא לכתוב כפי משפטי הלשון היא רק בגיטין ולא בשטרי ראייה כמש"כ מ"מ מאחר שכבר נהגו מקדמת דנא לכתוב בנוסח הכתובה מתא פלונית שהוא בדקדוק לפי דעת הרמ"א והבית שמואל אין טעם לשנות.

